

PRIKAZI KNJIGA

Đorđe Vidanović,
Filozofski fakultet,
Niš

MIHAILO ANTOVIĆ **LINGVISTIKA, MUZIKALNOST, KOGNICIJA** **NIŠKI KULTURNI CENTAR, NIŠ, 2009.**

Knjiga Mihaila Antovića naslovljena **Lingvistika, muzikalnost, kognicija**, izašla u izdanju Niškog kulturnog centra 2009. godine, nije uobičajena akademska publikacija. Ona je proizvod iskrene višegodišnje želje da autor razjasni, pre svega sebi, a potom, u samoj knjizi, i čitaocima, svoje ideje o suštini jezika i njegovoj vezi sa muzikom. Kao sponu između ova dva fascinantna polja ljudske posebnosti u odnosu na ostale stanovnike naše male planete, autor postavlja čovekovu sposobnost saznanja i intelektualnu (kognitivnu) konceptualizaciju prostora i vremena.

Veći deo knjige predstavlja obradu autorove doktorske disertacije odbranjene na Filozofskom fakultetu u Nišu, 2007. godine. Međutim, moram istaći da knjiga nije mehanička reprodukcija pomenute disertacije, ne samo zbog toga što predstavlja samo jedan njen deo, već je izmenjena i preoblikovana kako bi bila u skladu sa najnovijim naučnim radom u pomenutim oblastima kognitivnih nauka.

Mihailo Antović (33), docent na predmetu lingvistika Departmana za anglistiku Filozofskog fakulteta u Nišu, započeo je sa analizom odnosa jezičke strukturacije i muzičke sadržine još ranije, pa je u svom magistarskom radu (2003), tražeći sličnosti na kojima bi se, eventualno, mogla izgraditi celovitija interpretacija odnosa jezika i muzike, kao i u prethodnoj knjizi (**Muzika i jezik u ljudskom umu**), obrađivao teme koje su suštinski deo i knjige koju opisujem u ovom kratkom pregledu.

Knjiga se može podeliti u tri obimne celine, kojima treba pridodati i interpretativni zaključak u kome autor razmatra šta činiti dalje u istraživanju međuodnosa muzike i jezika. U prvoj celini, Mihailo Antović

govori, na kristalno jasan i ubedljiv način, o proteklih pola veka "generativističke vladavine" u lingvistici, posvećujući najviše vremena tzv. "mentalističkom" pristupu čiji je glavni zastupnik bio Noam Čomski. Antović je precizno pokazao koji su nedostaci takvog opisa jezika, posebno ukazujući na domen semantičkog tumačenja Čomskijeve poststrukturalističke teorije. Pored prvobitnih verzija mentalistički ustrojene lingvistike, on analizira i poznije pokušaje objašnjenja, preko teorije "upravljanja i vezivanja", sve do prvih pojava minimalizma u mentalizmu. Na kraju prve celine svoje knjige, Antović opisuje teoriju optimalnosti (Princ i Smolenski, prva polovina devedestih prošlog veka) i njenu primenu na lingvističke strukture u našem, srpskom, jeziku, na nivou fonologije, morfologije i sintakse, koristeći odgovarajuće primere.

U drugom delu svoje knjige autor razmatra savremene semantičke teorije, i počinje od prvih filozofsko-logičkih analiza značenja, od tzv. semantike istinosnih uslova koja je prihvaćena u "tvrđavi" formalizma i komputacionizma, na Masačusetskom institutu za tehnologiju. Ovaj univerzitet je u isto vreme bio i najnaprednija i, verovatno, najortodoksnija univerzitetska institucija koja je, zahvaljujući radu Noama Čomskog, Morisa Halea, tada mladih Reja Džekendofa i Džordža Lejkofa, kao i nekolicine njihovih asistenata, izvesno vreme (sve do početka devedesetih godina prošlog veka) bila pokazatelj ispravnog puta u lingvistici. Antović ovde pregledno i precizno pokazuje nedostatke semantičke analize unutar čomskijanski zasnovanog pristupa značenju u jeziku, i govori o "akademske pobunjenicima" i "otpadnicima" u odnosu na prvobitne pravolinijske značenjske interpretacije, opisujući ljude kao što su Rej Džekendof, Džordž Lejkof i Hadž Ros, bivše sledbenike Noama Čomskog, koji su, zajedničkim naporima, stvorili dva trenutno najzastupljenija pravca semantičke analize: konceptualnu i kognitivnu semantiku. U ovoj prvoj glavni protagonist je Rej Džekendof sa univerziteta Tafts, a u drugoj to je Džordž Lejkof, profesor na Berkli univerzitetu u San Francisku, zajedno sa Žilom Fokonijeom koji radi na Univerzitetu u Kaliforniji (San Dijego). Autor, potom, vešto i pravovremeno, pregledno i znalački, uvodi teoriju o metafori u sam centar semantičke analize, i započinje raspravu o mestu metafore u značenju, sučeljavajući dva moguća viđenja: teoriju metafore koja pripada "otelovljenom umu", i drugu, zasnovanu na principu amalgamacije, kod nas ponekada nazivanu "pojmovnim stapanjem".

Treći deo knjige posebno se usredsređuje na “muzikolingvistiku” u kognitivnim naukama. Počevši od osnovnih pojmova ovog, pomalo neologističkog termina (i pojma), koji je skovao muzički genije Leonard Bernštajn, Antović analizira prva, duboka, pitanja koja je postavio upravo Bernštajn, i potom se obraća generativnoj teoriji tonalne muzike, modelu stvorenom na osnovu knjige koja je bila kamen temeljac savremenih analiza muzičke semantike (Generative Theory of Tonal Music), a koju su napisali zajednički Lerdal i Džekendof (1983).

Antović na ovom mestu predstavlja jednu značajnu zamisao tako što pokušava da pomenutu kognitivnu teoriju optimalnosti Princa i Smolenskog sa početka devedestih godina prošlog veka kombinuje sa idejom o otelovljenoj metafori (koja se zapravo prvo pojavila u kontinentalnoj filosofiji, i to u Francuskoj, sa Morisom Merlo-Pontijem) i da je postavi kao ugaoni kamen potencijalnog semantičkog tumačenja muzike i neuhvatljive forme muzičkih tonova. U trećem delu svoje knjige on govori o razlikama u odnosu na to kakvo je bilo tumačenje muzike pre i posle “kognitivne revolucije”.

Na kraju knjige, koju smatram odličnim sintetičkim razmatranjem koje se lako i umešno kreće širokim misaonim putevima zapadne misli usmerene ka tumačenju “neizgovorljivog i neizrecivog”, Antović zastaje i pita se kome se “carstvu prikloniti”, odnosno kakav sistem i koje parametre treba koristiti u pokušaju tumačenja muzičkog sadržaja, svakako u okviru koji je već detaljno predstavio: ima u vidu dvojnost optimalnosti i metafore, kao dva dominantna principa interpretacije. On sa pravom ističe da su metafora i optimalnost dovoljni kriterijumi na osnovu kojih se uspešno diskredituju raniji linearni pokušaji analize semantičkih obeležja, u radu Džerolda Keca i Džerija Fodora, budući da je takav opis ograničen u međuodnosu značenja i formalne strukture čomskijanskog tipa.

Zadovoljstvo mi je da mogu da istaknem da je autor knjige koju opisujem, Mihailo Antović, u sasvim originalnom, i krajnje zreloom i promišljenom tonu, vrednom najboljih dela iz savremene kognitivne nauke, iznašao jednu skrivenu mogućnost teorijskog i, moguće je, radnog “izmirenja” dveju naizgled ljuto posvađanih semantičkih pristupa, onog konceptualističkog Reja Džekendofa, i kognitivističkog Džordža Lejkofa. Kako Antović ističe, zasigurno postoje elementi koje možemo uspešno opisati i formalnim instrumentima i deskripcijom, poput, na primer,

principa optimalnosti, koji su, sva je prilika, urođeni. S druge strane, nužna je i konceptualizacija, koja takođe govori o neurofiziološkoj urođenosti, ali i o ogromnom uticaju sociokulturoloških faktora koje moramo imati u vidu. Za razliku od mnogih svetskih autora, Antović bolje uočava inherentnu dvojnost kognitivnih procesa kod ljudi, procesa koji sa jedne strane poseduju diskretnost i spontanu, skrivenu i neizbežnu digitalizaciju svih fenomena oko nas (otelovljenih pojmova), neophodnu za automatizaciju i digitalizaciju mentalnih procesa; s druge strane, tvrdi Antović, isti ti kognitivni procesi moraju da se konceptualizuju ili metaforizuju, nekada u manjem, a nekada u većem stepenu, što ni u kom slučaju ne znači negiranje diskretnih i formalizaciji podložnih entiteta.

Ovakvo temeljno poimanje stanja u kognitivnim naukama Antoviću omogućava da traži srednji put boljeg i potpunijeg razumevanja rada naših mentalnih mehanizama, tako da je njegova knjiga pouzdan, originalan i ubedljiv pregled savremenih događanja, posebno u lingvistici i muzikolingvistici, međutim i u ostalim dodirnim disciplinama kao što su kognitivna psihologija i filosofija.

Milica Pavlović,
Filozofski fakultet,
Niš

ALAN DŽ. ROU
KREATIVNA INTELIGENCIJA – OTKRIJTE INOVATIVNI
POTENCIJAL U SEBI I DRUGIMA
CLIO, BEOGRAD, 2008.

Alan Dž. Rou je počasni profesor menadžmenta i organizacije na USC Marshall School of Business na Univerzitetu u južnoj Kaliforniji. Autor je i koautor jedanaest naslova, uključujući i dela *Intelligent Information Systems* (1996), *Strategic Management: A Methodological Approach* (1993) i *Managing with Style: A Guide to Understanding, Assessing, and Improving Decision Making* (1987). Zanimljivo je dodati da je autor ove knjige isto tako bio i član upravnog odbora kompanija General Electric i Hughes Aircraft.

Knjiga *Kreativna inteligencija* obiluje mnoštvom primera, najnovijih istraživanja i shvatanja eminentnih autora iz područja psihologije, privrede i drugih oblasti. Slikovitim jezikom i brojnim primerima autor ističe značaj kreativnosti za svaki aspekt života, objašnjava njenu suštinu, odslikava odnos opšte inteligencije i kreativnosti, navodi karakteristike kreativnih pojedinaca i načine njihovog mišljenja i delanja. Pored toga opisuje teškoće i probleme koji se javljaju pri pokušajima uvođenja kreativnih pristupa u obrazovne ustanove i organizacije i načine njihovog prevazilaženja, naglašavajući važnost uloga kreativnih lidera i pojedinaca koji su, u stvari i nosioci tih promena.

Knjiga se sastoji iz šest izdvojenih celina (poglavlja), koje se nadovezuju jedna na drugu. Na početku poglavlja, kao i toku svakog odeljka, nalazi se jedna ili više glavnih ideja, koje autor naglašava i oko kojih širi diskusiju. Tako, u uvodnom delu nam poručuje *Neiskorišćena kreativnost je bačena*, nastojeći da nas zainteresuje i ukaže na to da mi najčešće traćimo svoj talenat i kreativnost, ne uviđajući potencijale koje nosimo u sebi a čije bi nas korišćenje učinilo mnogo zadovoljnijima i ispunjenijima. Upućuje nas na to kako da pronađemo svoju kreativnost, objašnjavajući šta je uopšte kreativna inteligencija i zašto je ona važna.

Prvo poglavlje nosi naziv *Kako da pronađemo svoju kreativnu inteligenciju*. Autor se bavi pitanjima važnosti proučavanja kreativnosti, tipovima kreativnosti (intuitivna, inovativna, imaginativna i inspirativna), načinima identifikovanja kreativnosti, odnosom opšte i kreativne inteligencije, korenima istraživanja kreativnosti, načinima merenja kreativnosti. Tu se samo na kratko dotiče testa koji je kreirao *Profil kreativnog potencijala*, koji je u drugom poglavlju podrobnije prikazan i objašnjen. Zatim je prikazan uticaj sredine na kreativnost, različita lica kreativnosti i uloga ličnosti u ispoljavanju kreativnosti. Poglavlje završava delom koji nosi naziv *Možemo li zaista razumeti kreativnost*, kojim pravi lagani prelaz u drugi deo, koji se smisaono nadovezuje na prvi.

U drugom poglavlju pod nazivom *Kako da pronađete svoj kreativni potencijal*, autor detaljno prikazuje svoj test *Profil kreativnog potencijala*, kojim se utvrđuje i meri kreativni potencijal pojedinca i koji se sastoji od 25 pitanja. Za svako pitanje su ponuđena četiri odgovora koja predstavljaju tipične odgovore za svaku od četiri osnovne vrste kreativnosti (inovativnu, imaginativnu, intuitivnu i inspirativnu). Osoba treba da pored svakog odgovora upiše broj od 1 do 4 (*1-najviše; 2-umereno; 3-malo; 4-najmanje*) i tako odredi stepen u kome dati odgovor opisuje njenu ličnost. Izračunavanjem rezultata dobija se, za svaku osobu karakterističan, jedan od četiri tipova kreativnosti i jedan od 256 mogućih obrazaca kreativnosti. U ovom poglavlju autor, takođe, još jedanput navodi razloge za važnost kreativne inteligencije, objašnjava proces kreativnog mišljenja i uticaj crta ličnosti na kreativnost.

Poglavlje pod nazivom *Šta možemo da naučimo od kreativnih ljudi* posvećeno je prikazima života čuvenih pojedinaca (Ketrin Hepbern, Rembrant van Rijn, Žan Pijaže, Vilijam Šekspir). Dotiče se i dobitnika Nobelovih nagrada (počev od Alfreda Nobela, preko Marije Kiri, pa sve do Ričarda Fejnmana, Džona Stajnbeka i Herberta Abramsa) i drugih slavni ličnosti iz različitih oblasti (Hans Kristijan Andersen, Aleksander Grejam Bel, Vinston Čerčil, Leonardo da Vinči, Volt Dizni, Tomas Edison, Albert Ajnštajn, Henri Ford, Ludvig van Betoven i dr.). U knjizi se takođe razmatraju i neka pitanja međusobnih razlika između kreativnih pojedinaca, kao i pitanja vezana za ispitivanje kreativnog procesa i načina za unapređivanje naše kreativnosti. Na osnovu drugih istraživanja, autor iznosi stav da *godine ne utiču na kreativnost*.

U poglavlju *Kako da koristimo svoje kreativne sposobnosti* autor objašnjava načine definisanja i kreativnog rešavanja problema. Svoja shvatanja ilustruje primerom kreativnog pristupa problemu. U drugom delu

ovog poglavlja bavi se fiziologijom nervnog sistema, i pri tome ukazuje na dostignuća i napredak u proučavanju regija mozga koje su ključne za manifestovanje kreativnosti, i ukratko prikazuje način funkcionisanja mozga i odnos mozga i realnosti.

U petom poglavlju pod naslovom *Primena kreativnosti u obrazovanju* Alan Rou se bavi problemima obrazovanja i uvođenjem kreativnih promena u obrazovanje. Zatim naglašava važnost uključivanja tehnologije, naročito kompjutera i interneta, mogućnost učenja na daljinu i alternativnih škola, načine podsticanja kreativnih i talentovanih učenika, važnost kontinuirane komunikacije između đaka i nastavnika. Ali navodi i probleme koji se nalaze na putu uvođenja kreativnog pristupa u obrazovanje, kao i predloge mogućih rešenja.

Poslednje poglavlje, *Izazov budućnosti*, posvećeno je isticanju i naglašavanju važnosti koju imaju kreativni lideri kao nosioci promena i uvođenja kreativnosti u postojeće i buduće organizacije. Ističe važnost uloge kreativnih pojedinaca i opisuje načine njihovog ponašanja. Navodi moguća područja i načine primene kreativnosti talentovanih ljudi, opisuje promene i prepreke na koje nailaze neki od pokušaja uvođenja kreativnosti u organizacije.

Osnovna ideja koja se provlači kroz celu knjigu je ta da svako ima svoj kreativni potencijal, koji treba da prepozna i otkrije i koji će onda postati glavno oruđe, kako za prosperitet samog pojedinca tako i za napredak celog društva.

Društvu su oduvek, a pogotovu sad, u vreme velikih promena i opšteg takmičenja i konkurencije, preko potrebni kreativni pojedinci, odnosno osobe koje su osvestile svoju kreativnost i koje su u stanju da donesu promene, novine i napredak. To su osobe koje će se iskazati u medicini, pronalaženjem novih lekova ili tehnika lečenja koje bi spasile mnoštvo života; pri rešavanju problema od krucijalnog društvenog značaja kakvi su na primer: terorizam, globalno zagrevanje, vaspitanje i obrazovanje stanovništva koje bi bilo sveobuhvatno i uključivalo sve uzrastne kategorije (od dece do starijih osoba); zatim veoma aktuelni problemi beskućništva i nasilja, koji su poslednjih decenija kulminirali svuda u svetu, pa i problemi užeg opsega kakvi su na primer unapređivanje i usklađivanje potreba i afiniteta zaposlenih sa zahtevima njihovog radnog mesta, odnosno poboljšavanje uslova za rad i radne atmosfere, kako bi se slobodno iskazali i pospešili kreativni potencijali svih zaposlenih, koji bi zatim, pored zadovoljstva poslom, doneli i značajne rezultate.

Društvu su neophodni kreativni pojedinci i zato je odgovornost celog društva, odnosno svih nas, da omogućavamo, podstičemo i stvaramo odgovarajuću klimu i uslove za razvoj kreativnosti, jer kako reče autor ove knjige: "*Neiskorišćena kreativnost je bačena!*" Naglasio je ulogu sredine i uticaj ličnosti na ispoljavanje kreativnosti.

Ističući da su arheolozi u Francuskoj, u pećini Šove pronašli crteže stare 35.000 godina, autor zaključuje da je potreba za kreativnošću urođeni instinkt. Zatim prikazuje primere *ranog ljudkog pronalazaštva*, u kojima vidi korene kreativnosti i koji su ljudima omogućili da ne budu više toliko zaokupljeni radom i da svoj intelekt koriste za rešavanje problema i razvijanje kreativnosti.

Autor navodi karakteristike kreativnih ljudi i njihove kreativne inteligencije. Kroz celu knjigu se provlače imena, načini mišljenja, doživljavanja i sagledavanja sveta veoma poznatih, kreativnih pojedinaca, koji su svojim otkrićima zadužili celo čovečanstvo i koji bi mogli da nam posluže kao putokaz za pronalaženja sopstvenog kreativnog potencijala. Opisujući njihovu percepciju; razumevanje i način reagovanja na događaje i sredinu u kojoj žive; kontinuiranu radoznalost; aspekte ličnosti koji ih podstiču da postižu izvanredne rezultate; njihove osnovne vrednosti; način kombinovanja starog iskustva i novih utisaka iz kojih proističu nove ideje; njihovu konstantnu i nesavladivu težnju za otkrivanjem novog; "*pobudu koja nadmašuje spoznaju i vrednosti i predstavlja pogonsku snagu njihove ličnosti*"; ogromnu istrajnost i upornost; neprestano ponavljanje i neposustajanje posle trenutnih neuspeha; naglašenu spremnost na rizik, Alan Rou je opisao suštinu kreativne inteligencije i kreativnog načina mišljenja.

Smatrajući da je glavni cilj ove knjige da nam pomogne da *prepoznamo potencijal svoje kreativne inteligencije* na osnovu čega ćemo biti u *boljoj poziciji da odlučujemo o svom životu*, autor nam nudi test *Profil kreativnog potencijala*, na osnovu koga dolazimo do vrste kreativne inteligencije koja preovlađuje kod svakog od nas.

Većina od nas poseduje više tipova kreativnosti. Profil svakog od nas se sastoji od četiri osnovna tipa kreativnosti, od kojih svaki može da bude u sasvim određenom intenzitetu, koji je karakterističan za svakog pojedinca. *Intuitivni tip kreativnosti* je karakterističan za snalažljive osobe, koje su usmerene na dostignuća, pronalaženje dobrih rešenja i donošenje važnih odluka. *Inovativni tip kreativnosti* je karakterističan za radoznale osobe, koje su sklone eksperimentisanju i pažljivom analiziranju, koje lako izlaze na kraj sa kompleksnošću situacije a u svom radu su veoma precizni,

istrajni, sistematični i uporni. *Imaginativni tip kreativnosti* je karakterističan za osobe koje su sklone sagledavanju mogućnosti i stvari koje su još u razvoju, koje imaju široka shvatanja i smelo krše tradicionalne norme zarad svojih ideja koje plasiraju i prenose, najčešće, kroz humor. *Inspirativni tip kreativnosti* je karakterističan za vizionarske osobe koje su spremne da se žrtvuju za uvođenje promena koje bi koristile celom društvu.

Autor prikazuje ukaratko živote četiri markantne ličnosti, čija je kreativnost ostavila velike tragove na celo čovečanstvo. Čitajući o životu i radu, načinu mišljenja i prevazilaženja teškoća Žana Pijažea, Rembranta van Rijna, Vilijama Šekspira i Ketrin Hepbern, dolazimo do zaključka da *Za one koji žele da budu veliki, kreativnost mora biti najvažnija stvar na svetu. Moramo imati smela uverenja i biti spremni da težimo ostvarenju teških ciljeva čak i pod nepovoljnim okolnostima!*

Alan Rou ističe da će nam znanje o tipu kreativne inteligencije koji preovladava kod nas, umnogome pomoći pri rešavanju problema sa kojima se svakodnevno susrećemo. *Retko kada rešavanje problema ide glatko; upravo suprotno, to je težak proces koji ometaju politika, osećanja i još ponešto. Sistemi – prizme, kroz koje posmatramo svet – određuju i šta vidimo i kako tumačimo to što vidimo, utiču na odluke koje donosimo, a lične vrednosti određuju šta volimo da radimo. Međutim, ono što će odrediti da li će pojedinac pokušati da reši problem ili neće jeste njegova spremnost na rizik.* Veoma je važno jasno sagledavanje i precizna definicija problema, koji nastojimo da rešimo kao i procena da li je taj problem uopšte vredno rešavati, jer često nedostatak znanja, sredstava ili vremena onemogućava rešavanje problema. Prilikom rešavanja nekog problema moramo posedovati relevantno znanje i fleksibilan pristup koji će nam omogućiti da dođemo do rešenja. Korišćenje kompjutera i veštačke inteligencije kao i heuristično razmišljanje, koje podrazumeva *traganje, eksperimentisanje, procenjivanje i preispitivanje svih dostupnih informacija u toku procesa istraživanja i pokušavanja* su pristupi kreativnom rešavanju problema, koje ovaj autor navodi.

Dotiče se i problema fiziologije nervnog sistema, odnosno pitanja veze mozga i realnosti. Objašnjavajući način na koji mozak funkcioniše, naglašava da je mozak ključ za razumevanje kreativne inteligencije. *Mozak svakog čoveka ima drugačiju, specifičnu anatomiju. Te varijacije su odgovorne za razlike u ponašanju ljudi, i posebno, za razlike u njihovoj kreativnoj inteligenciji. Način na koji će moždane ćelije sarađivati izgleda da biva određen u trenutku rođenja, a brzinu električne aktivnosti u mozgu verovatno određuju geni.* Navodi četiri moda funkcionisanja mozga: Alfa

(mod imaginativne vrste), koji obuhvata duboku koncentraciju i doprinosi kreativnom razmišljanju i spoznaji, Beta mod (mod intuitivne inteligencije), koristi se tokom razgovora, Theta (mod inovativne inteligencije), u kome je rad mozga najsporiji što predstavlja direktan preduslov za najveću kreativnost i na kraju Delta (mod koji najviše odgovara imaginativnoj ili inspirativnoj inteligenciji, ali nije strogo odgovoran ni za jednu vrstu inteligencije), to je mod u kome mozak funkcioniše dok spavamo.

Alan Rou uviđa da je u obrazovanje, učenje i podučavanje potrebno uvesti kreativniji pristup, kojim će se gradivo prilagoditi potrebama, radoznalošću i afinitetima svakog učenika. Time nastavlja shvatanje brojnih autora koji su pre njega uvideli značaj i nužnost ovakvog pristupa učenju (počev od Sokrata i njegovog dijalektičkog metoda, koji je podsticao na aktivnu i usmerenu, pitanjima pažljivo vođenu diskusiju, što predstavlja osnovu učenja otkrivanjem, preko Brunera i Vigotskog, pa sve do savremenih mislilaca). U knjizi se navode najnovija dešavanja u Americi, koja imaju za cilj da proces učenja učine mnogo kreativnijim i primenljivijim u praksi. Ukazuje na probleme pred kojima se današnje školstvo i obrazovanje (naročito Američko) nalaze: neuravnotežen nastavni program u kome primat imaju nauka, tehnologija, matematika i jezik, dok se umetnost i *čovjekoljublje* (književnost, istorija, geografija) skoro i ne proučavaju, neizazovan i neinteresantan nastavni program, znanja koja nisu primenjiva u praksi, nedostatak kvalifikovanog nastavnog kadra, uskost gradiva i pripremanja učenika za samo jedno radno mesto, nedostatak interakcije između nastavnika i učenika, visina školarine i nedostatak finansijski mogućnosti pojedinih slojeva stanovništva i najšire gledano gušenje svakog pokušaja uvođenja kreativnosti u nastavu.

Predlaže i moguća rešenja, koja bi unapredila sticanje znanja i proces obrazovanja učinila mnogo kreativnijim (uviđanje postojanja razlika među učenicima i prilagođavanje nastavnog programa potrebama svakog od njih, omogućavanje napredovanja kreativnijim učenicima otvaranjem posebnih odeljenja, u koja bi bila smeštena "nadarenija" ili deca istih skolonosti, korišćenje kompjutera, interneta, elektronskog i obrazovanja na daljinu; kontinuirano i svestrano obrazovanje, a kao primat u svemu ovome buđenje, razvijanje i kontinuirano podsticanje radoznalosti i stvaranje mogućnosti primene naučenog gradiva. *U složenom svetu kakav je naš, škole treba da podučavaju veštinama za kreativno rešavanje problema, prioriteta treba da budu kritičko razmišljanje i sposobnost postavljanja važnih pitanja. Da bismo povećali kreativni potencijal u obrazovanju, najveću pažnju moramo posvetiti veštinama "širenja uma".*

Na samom kraju knjige autor se bavi značajem i važnošću uloge koju imaju kreativni lideri u uvođenju kreativnosti u organizacije. Navodi i probleme koji se nalaze na tom putu i moguće načine njihovog prevazilaženja. Pokazuje *kako se kreativna inteligencija može efikasno upotrebiti u nekoj organizaciji*, držeći se šest jednostavnih koraka. Na ovom mestu jasno ukazuje na važnost primene testa Kreativnog potencijala, koji bi u mnogome olakšao uvođenje kreativnih, naprednih i efikasnih promena, od strane talentovanih pojedinaca. Naglašava važnost potrebe lidera da razumeju i motivišu radnike, kao i da se pri upravljanju organizacijom, u odnosu sa radnicima, oslanjaju na sopstvenu emocionalnu inteligenciju. Pažnju posvećuje i problemu usklađivanja kreativnosti i promena sa vladajućim kulturnim obrascima prisutnim u organizaciji, odnosno, sistemom vrednosti radnika: *Da bi stvorili predanost inovacijama i kreativnosti, lideri moraju da shvate da pojedinačne vrednosti i kulturološke norme organizacije moraju biti u saglasnosti*.

Prikaz ove zanimljive knjige završiću rečima autora, koji nam smelo šalje poruku stavljajući nas pred jasan izbor: *“Budućnost vam stoji na raspolaganju, na vama je samo da je uzmete ili ostavite! Pruža vam se izbor: ili ćete iskoristiti svoju kreativnu inteligenciju ili ćete propustiti priliku da doprinesete svojoj budućnosti i pomognete drugima”* (str. 9).

Statistički podaci. Prikazani statistički podaci moraju biti relevantni. Ne treba prikazivati statističke podatke koji nisu bitni za sadržaj ili koji sami za sebe nemaju nikakvo značenje. **Iste podatke ne treba prikazivati i grafički i tabelarno.** Treba prikazivati samo rezultate onih statističkih postupaka koji su bitni za temu rada. Poželjno je koristiti konvencionalne načine zaključivanja na osnovu statističkih podataka (konvencionalne nivoe značajnosti isl.).

Literatura. Na kraju rada treba navesti pune bibliografske podatke za sve reference navedene u tekstu. Ne treba navoditi bibliografske jedinice koje nisu citirane u tekstu.

Knjige se navode na sledeći način: Stojiljković, S. (1998). *Ličnost i moral*. Beograd: Institut za pedagoška istraživanja.

Poglavlje u knjizi: Rest, J. (1984). The major components of morality; in W. Kurtines and J. Gewirtz (eds.): *Morality: moral behavior and moral development*, New York: John Wiley and Sons.

Članak u časopisu: Stojiljković, S. (1988). Inteligencija i moralno rasuđivanje dece i mladih, *Psihologija*, 1-2. 64-74. Poslednja dva podatka su volumen (ovde u primeru 1-2) i stranice na kojima se nalazi članak (64-74).

Ako se jedan autor navodi više puta, navodi se po redosledu (godini) publikovanja reference, odnosno (ako ima koautore) po prezimenu prvog koautora. Ukoliko se navodi više radova istog autora u jednoj godini, godine treba da budu označene slovima a, b, c, npr. (1995a), (1995b).

Prilog. U prilogu treba dati samo one opise materijala koji bi bili korisni čitaocima za razumevanje, evaluiranje ili ponavljanje istraživanja.

Fusnote i skraćenice. Fusnote treba izbegavati. Skraćenice takođe treba izbegavati, osim izrazito uobičajenih. Skraćenice koje su navedene u tabelama i slikama treba da budu objašnjene.

Recenziranje i objavljivanje. Radovi se dostavljaju elektronski na email adresu redakcije. Radovi podležu postupku recenziranja. Na osnovu rezultata recenzije redakcija donosi odluku o objavljivanju rada i o tome obaveštava autora. Radovi koji nisu pripremljeni u skladu sa gore navedenim propozicijama biće vraćeni autorima na doradu, a u slučaju da se radi o tehničkim nedostacima redakcija ih, uz pismenu saglasnost autora, može predati na doradu o trošku autora.